

АНОНИМЕН ПЪТЕПИС

/ 1719 /

В ръкописното отделение на Австрийския държавен архив се съхранява един ръкопис, съдържащ 17 листа в недобро състояние и трудно четлив почерк. Ръкописът е получен в библиотеката в началото на нашия век и има заглавие: *Relation von der Reize der Röm. Kays. groß-Potschafft an die ottomanische Pforte, so Anno 1719 geschehen, und Zwar von Belgrad aus bis nach Constantinopel, auch Was längst besagten Marches von militärische observationes zu machen.* (Донесение за пътуването на римското императорско велико посолство до Отоманската порта, което бе извършено през 1719 г. именно от Белград до Константинопол, и какви наблюдения от военна гледна точка могат да бъдат направени по протежение на споменатото пътуване. (Сигнатура Hs. W. 175).

Авторът на този ръкопис не е известен. От съдържанието може да се заключи, че той е бил един от военните специалисти, които са пътували с посолството на граф Вирмонд и са имали за задача да правят съответни наблюдения и да запишат всичко, което имало по-съществено значение от военно-стратегическо гледище. Датите на преходите, главните станции, както и много назрания на местности в ръкописа съвпадат с тези в съчинението на Дриш. Това показва, че авторите и на двата пътеписа са пътували с посолството на Вирмонд. Но това посолство е пътувало за Цариград през юни и юли 1718 г., а в заглавието на ръкописа стои ясно написана 1719 г. Ние сме склонни да приемем, че това е някаква грешка на военния автор на разглежданата тук релация. В много случаи тя се доближава до текста на Дриш, но по-внимателният анализ на нейното съдържание не оставя никакво съмнение, че тя представлява отделен пътепис, авторът на който сам е правел свои наблюдения.

Приведеният тук ръкопис досега не е бил известен, нито е споменаван от учените балканисти. Тук той се публикува в български превод за пръв път.

ДОНЕСЕНИЕ ЗА ПЪТУВАНЕТО НА РИМСКОТО ИМПЕРАТОРСКО ПОСОЛСТВО ДО ОСМАНСКАТА ПОРТА, КОЕТО БЕШЕ ИЗВЪРШЕНО ПРЕЗ 1719 Г...

На 30 май 1719 г. Негово сиятелство Дамян Хуго, граф фон Вирмонт на светия римски император императорски таен съветник,

главнокомандуващ и началник на пехотен полк, пристигна като велик императорски посланик при Османската порта със седемдесет кораба по Дунав от Виена в Белград при трикратния залп на шестдесет оръдия. Там Негово сиятелство господин великият посланик беше приет от Негово сиятелство граф фон Одюе, императорски генерал-вахмистър и комендант на Белград, и със своята свита от кавалери и благородници беше поканен на угощение, при което всяко пиене наздравица беше отпразнувано с шест оръдейни залпа.

До 7 юни сутринта към три часа Негово сиятелство господин граф фон Одюе беше зает с подготовката на церемониите и подписите при размяната на великото посолство с това на Реджеп паша като турски пълномощник.

На 7 юни императорският началник инженер фон Обшелвиц заедно с гореспоменатия турчин Реджеп ага бяха изпратени на границата между Парагин и Раджание¹, или на пътя за Ниш и Салач, за да поставят там стълбове във връзка с размяната на споменатото велико посолство. Тези стълбове бяха поставени, както следва. . . (Изпуска се описанието на мястото, при което е трябвало да стане размяна на посолствата.)

На 9 юни Негово сиятелство господин великият посланик, придружен от различни кавалери, замина с два кораба от Белград за Кроцка². Останалата част от неговата свита и багажът, както и товарните коли и други впрягове трябваше да продължат по суша. При отпътуването от Белград наредиха пак шестдесет оръдия да дадат по три залпа. Негово сиятелство господин граф фон Одюе потегли веднага по суша. Пътуването по суша от Белград дотам е шест часа.

На 11-и същия месец Негово сиятелство господин великият посланик с цялата свита стигна по суша до Колар³. Пътуването беше три часа и тридесет минути.

На 11-и същия месец през Хасан паша паланка⁴ пътувахме за Пертоакин⁵. Понеже от дъждовното време пътят ставаше все по-лош, този ден повече от багажа изостана. Пътуването беше девет часа и четиридесет и пет минути.

На 12-и същия месец пътувахме през Девиба Кердан⁶ за Ягодина. Оттам Негово сиятелство господин фон Одюе замина за Морава паланка⁷, за да нареди да бъде възстановен мостът, който беше прекъснат. Пътуването продължи седем часа и двадесет минути.

13-и същия месец. Понеже предишната нощ понтонните мостове на Морава наново бяха прекъснати от придошлите води, Негово сиятелство господин генерал граф фон Одюе сутринта отново отиде напред към Морава паланка, за да нареди мостът да бъде направен наново. Той бе последван от Негово сиятелство господин великия посланик със свитата си. Но понеже мостовете, преди да бъдат направени за трети път, бяха прекъснати от влачена от водата надолу дървета, великото посолство трябваше да чака

при Морава до обед. Оттам след възстановяването на поитонните мостове посолството премина река Морава и река Рагенез и пътува до Парагин. Там и двамата техни сиятелства пренощуваха в тази паланка, а по-голямата част от техните свити и началници трябваше да се настанят на лагер на открито. Пътуването продължи четири часа и единадесет минути.

На 14-и същия месец беше почивен ден и от двете страни бяха изпратени писма по офицери, както и уведомяване за деня и часа на размяната.

15-и същия месец. Тази сутрин командуващите потеглиха и пътуваха към границата. Негово сиятелство господин великият посланик заедно с Негово сиятелство господин граф фон Одюе като императорски главен комисар бяха следвани от цялата си свита и на 1000 крачки от границата спряха. Там беше направена една палатка. От нея двамата техни сиятелства господин великият посланик заедно с господин главния комисар наредиха чрез офицери да се съобщат за пристигането им. Командуващите кавалерията и пехотата както от императорска, така и от турска страна се придвижиха напред едни срещу други на осемдесет крачки от границата, където останаха да стоят до края на (срещата). След като от двете страни бяха направени взаимни комплименти, Негово сиятелство господин граф фон Одюе с неговите кавалери се явиха на коне и се придвижиха, придружавани от служители, които вървяха пеша, но облечени в скъпи червени, украсени със сребристи ивици ливреи. Всички те пристъпиха срещу сераскера като османски главен комисар на 15 крачки до крайния стълб. Там кавалерите от двете страни слязоха от конете, оставиха ги да стоят, а господин главният комисар пристъпи на пет крачки от средния стълб. . .

На 22-ри същия месец отпътувахме пак под трикратния залп на осемнадесет оръдия от Ниш нататък. Вървахме между планините и река Нишава до Кутинска рекичка и край река Нишава, където недалеч от Коритняк⁸ пристигнахме да установим нашия лагер. Пътуването продължи един час и девет минути.

На 23-и същия месец продължихме нататък между Суха камениста планина, от която извира доста много топли извори, и по река Нишава до Муса паша паланка⁹. Там разположихме лагера си между Нишава и река Бузониц¹⁰. Четири часа път след Ниш пристигнахме на българска земя. Пътуването беше доста трудно и продължи пет часа и тридесет и три минути.

Н. В. Понеже от Ниш за Пирот и София няма друг път и една армия в посока натам или насам трябва да премине именно тук, то пътят ѝ лесно би бил отрязан на разстояние един и три четвърти часа от Ниш. Там именно сред тамошните високи планини, които са обрасли с гори, се намира един караулен, или пандурски стражеви пост. Там наоколо хиляди души могат да спрат и най-силната армия.

От споменатия стражеви пост срещу Муса паша паланка пъ-

тят върви малко вляво нагоре по една висока планина. Този път може да се премине дори още преди да бъде подготвен за преварване на артилерия. Когато от споменатата планина, преминаването на която трае два часа, се слезе пак надолу, там от ручей Тополница до Муса паша паланка по река Нишава се пътува по един извънредно мочурлив и лош път. Без много подобрения, особено пролет и есен, този път не е възможно да бъде преминат от една армия.

Що се касае до настаняването в лагери, то една войска както при Ниш, така и при Муса паша паланка ще намери подходящи места и необходимите за едно лагеруване неща за няколко дни.

Муса паша паланка сама по себе си се състои от една укрепена паланка, изградена във формата на четириъгълник с четири врати. Самата ограда, която по това време не беше охранявана, лесно може да бъде обстрелвана с леки пушки от съседните планини. Поради това тя няма никакво значение.

На 24-ти същия месец пътувахме до тържището Пирот, или Шаркиер, където три оръдия от тамошния замък дадоха трикратен залп. Лагерът бе установен край самото градче до Нишава. Пътуването продължи четири часа и четиридесет и осем минути.

25-и същия месец беше почивен ден.

От Муса паша паланка за Пирот продължихме пак по лош път, сетне на четиридесет и три минути от паланката той се изкачва четвърт час твърде стръмно нагоре по Черневиц планина¹¹. Оттам по една стръмно спускаща се височина се слиза надолу. Там поради спускащите се изворни води има много тревясади дупки, на разстояние двадесет минути напред и един цял половин час път се издигат доста високи планини. В тази долина се намира един стражеви пост. Недалеч от него може съвсем лесно да се разположи една армия. Десет минути след споменатия стражеви пост пътят се спуска надолу по склона на една планина на разстояние 40 минути, и то тъкмо там, където самата планина започва да се издига. До тези места една армия трудно би могла да дефилира в една колона по всяко време на годината. Но ако бъдат изпратени пионери напред, пътят може твърде лесно да бъде направен двойно и тройно по-широк, защото планината е съставена от раздробени меки варовикови скали и има достатъчно дърва. Щом веднъж се спусне от планината долу и се преминат още няколко малки височини и долове, през които пътят трябва малко да се поправи, се стига Пирот, като се минава само през ниви. Пирот, или Шардкиер, се намира наляво от Нишава сред скали и мочури. Той има един стар зидан замък. В него по това време имаше три оръдия и група еничари за охрана. Обаче поради стръмните скали, които се издигат там, оръдията не могат да сторят нещо ефикасно и един малък войскови корпус лесно би могъл да извърши една диверсия, като там бъдат докарани мощни мортири, чрез които гарнизонът веднага може да

бъде прогонен оттам. Понеже между планината и замъка минава един път вдясно, той не ще може да навреди особено на една армия и лесно ще бъде завзет. Освен това там има достатъчно място и всичко необходимо за лагер. Над Пирот на десет минути минава един път за планината Терн [Търн?]...

На 26 с. м. пътувахме все из тясна долина между планините отдясно на р. Нишаваж надолу до село Цариброд, над което бе разположен лагерът. Дотам трябваше да преминем 9 рекички, а срещу Цариброд имахме доста мочурлив път, така че колите затъваха почти до осите. Преходът беше 3 часа и 50 минути.

На 27 с. м. продължихме през скалите Ешевиц¹², край село Драгоман, надясно, където идва един път от Видин до село Сливник¹³. Преходът беше 5 часа и 6 минути.

На 28 с. м. пътувахме до едно място, отстоящо на 1 час преди София, и спряхме недалеч от село Обело¹⁴. Преходът беше 6 часа.

На 29 с. м. влязохме в София и цялото велико посолство освен кавалерите бяхме настанени в един дворец или сарай. Преходът до града продължи 1 час и 30 минути.

На 30 с. м. беше почивен ден и впрегатният добитък беше сменен. Между Пирот и Ниш (има два прохода) и на 1 час и четвърт от Цариброд към Сливник се намира третият проход, също много труден за колите и за артилерията. Той минава през скалите Ешевиц, които се издигат от двете страни право нагоре. На 20 минути по тази теснина се намира пак една караулка, или пандурска стража. Щом една армия е малко подготвена, доста лесно може да се задържи. Срещу пехотата трябва да бъде заета на някои места планината на разстояние един час вдясно до с. Лукова¹⁵. Сега една армия извън Цариброд няма достатъчно място за разполагане и трябва да стои твърде разпръсната. Същото е положението и при Сливник, където наистина има достатъчно равно поле, но планината е съвсем гола и не се намират дървета, тя трябва да бъде разположена на лагер над Пирот, за да може да извърши следващия марш до село Драгоман, където заради водата пак не бива да се разпръсва твърде надалеч. От споменатия Драгоман до София пътят е съвсем хубав. Край тях от двете страни на 2 до 3 часа на ширина има много ниви и села. Недалеч от София направо може да бъде устроен един лагер. Що се отнася до страната от Ниш до София, то тя е заета от дясна страна на пътя до Драгоман само от високи планини и гори, които при все това в долините са населени с християни. От Ниш до Пирот се простира високата Суха планина, състояща се само от скали. При Драгоман планината се отдалечава от пътя малко вдясно и горе в повечето случаи е гола. От лявата страна на пътя се издига обраслата с гори планина, която стига до Пирот. Оттам започва Алтегебирге, или Стара планина, която се простира чак до Константинопол. Тя обаче се състои само от голи скали, които са съвсем неплодни, откъдето може би е получила името си. Долу в доло-

вете между скалите и нагоре по склоновете до половината на планината има твърде хубави ниви, жита, лозя и гори. Поради това, както тукашните селяни сами казват, те навсякъде са населени доста гъсто.

София сама по себе си е един доста голям град с левантински вид, има много жители и хубави джамии, но е съвсем открит като село. Поради удобното си разположение обаче той може да бъде укрепен добре. Оттук тръгва един главен път през Лесковац и Враня за Сараево. На един час добър път от него вдясно се издига високата планина Витоша. Заслужава си да съобщим нещо за хубавите изгледи и ползата от нея. Тази планина е висока 4 часа. Долу около полите ѝ, от които извират два хубави и считани за много ценни топли извора, са разположени няколко хубави села с приятни ниви и лозя. По-нататък вдясно от нея се копае много желязо. Нагоре по планината има някои поляни или плата, върху чиято почва стават най-хубавите ниви. Сетне всяка седловина се променя по плодородие и климат, така че когато в низината или равнината земята изгори напълно или изсъхне от горещината, горе се намира твърде хубава висока трева, която изглежда така еднаква, като че ли е израсла за една нощ. В долините и по склоновете има също гори или шубраци, които се менят също така съобразно с височината или седловините. Когато човек се изкачи горе на планината, вижда в ливадите там особен вид растителност, прекрасни малинажи, красиви цветя и треви, каквито аз никъде не бях виждал. Най-горе се разкрива една доста висока планина, която е съставена от много големи камъни [морени?]. Те оставят впечатление, като че ли с мъка са нареждани един върху друг. От тях извират много буйни потоци, но те веднага изчезват с шум в земята надолу из планината, а горе по височините образуват мочурливи ливади. Между тези натрупани един върху друг големи камъни или скали има доста много и дълбок сняг, който никога не се стопява. Върху споменатата планина, по която минава един доста лош коларски път, пастири отглеждат няколко хиляди овце и коне. Впрочем от различни части на тази планина се открива изключително хубав изглед надалеч както към равнината в селата долу, така и към околните високи, покрити със сняг планини.

На 1 юли пътувахме до село Граблян¹⁶ и стигнахме и спряхме до тамошната река Искар. Пътуването трая 2 часа.

На 2 с. м. продължихме до Йени или Нови хан, което също е едно село с хубав хан. Пътуването продължи 3 ч. и 7 минути.

На 3 с. м. минахме край с. Вокерел¹⁷ за Ихтеман. Поради скалистите планини пътят беше твърде лош. Пътуването отне 4 ч. и 46 минути.

На 4 с. м. беше почивен ден. Тази вечер имаше ужасна гръмотевична буря, която за тукашната земя, разположена на високи планини, изглежда да е нещо съвсем обикновено. Понеже от двете страни на долината планините са доста високи, вятърът

свири в нея като в ерихонска тръба. Той разкъса и преобърна повечето от нашите палатки, а някои от натоварените коли прекатури, други наблъска в един ъгъл.

На 5 с. м. продължихме пътуването към три четвърти час под Траяновите врата¹⁸ отдясно по течението на една рекичка и по силно издълбан, тесен и каменлив адски път, който продължи един час. Дойдохме наново в една долина или равнина при р. Марица за 1 час и половина. Около Банга¹⁹, която ни остана назад и надясно от която се издига покритата със сняг Рило планина, има много топли извори. Пътуването продължи 2 ч. и 50 минути.

На 6 с. м. минахме по един мост там Марица и вървахме все надясно по нейното течение сред скалите. Там видяхме много хубави мраморни скали. Като отминахме селата Ябровице²⁰ и Кисдервен²¹, излязохме най-сетне в широка равнина и спряхме при селото Серамбейк²². С този преход от земята на България дойдохме в Романна. Пътуването продължи 4 ч. и 45 мин.

На 7 с. м. пътувахме за Пазарджик, където преминахме Марица наново, и се настанихме по къщите. Преходът продължи 2 ч. и 51 минути.

8 с. м. бе почивен ден.

От София до Пазарджик една армия трябва да съблюдава следното: Първо, макар че пътят от София до Йени или Нови хан е дълъг до 2 часа, той се пресича от много малки рекички, които през лятото повечето пресъхват и се появяват само при дъждове. Те обаче имат доста дълбоки, обрасли с растителност брегове. И понеже сега над споменатите рекички минава само един път, който не е достатъчен за една армия, би било целесъобразно да бъдат изпратени напред неколкостотин пионери, за да прокарат повече пътища през рекичките. Също така недалеч от Йенихан към Ихтиман се намира пак един много лош пасаж, дълъг три четвърти час, издълбан в скалисти планини, който също трябва да се поправи. Сетне оттам до Траянови врата наново се минават много рекички като предишните. При Траянови врата е четвъртият проход. Там има два пътя: Единият е издълбан в скалите и води отдолу нагоре в планината и минава през споменатата Порта. Другият се спуска вдясно надолу в една твърде дълбока долина, през която тече една рекичка, и продължава напред над един час. Той от двете си страни има твърде високи скали и е толкова тесен, че съвсем рядко една кола може да се размине или да изпревари друга. Пътното трасе също така няколко пъти оставя рекичката и по няколко моста и по скалите се изкачва на височината, където дългите коли трудно могат да завиват, а и мостовите са много лоши. Там човек може с малко бранители да отблъсне и най-голяма военна сила. Тъй като този път аз минах по пътя, който води през портата, бих могъл да направя твърде обширен рапорт, което обаче трябваше да отложам за връщането. Все пак за разположението мога да съобща това, че ако двата пътя бъдат свързани заедно с една отбра-

пителна линия или окоп, за горния път на планината също ще трябва да се води бой.

На един час по-нататък от споменатия сега проход към Пазарджик започва петият и най-силен проход, който се спуска вдясно съвсем близо до река Марица и продължава нататък 2 ч. и четвърт. В този именно проход, в който отляво над Марица се издигат доста високи скали, а отдясно малко по-ниски, пътят минава съвсем близо до изсечени мраморни скали по мостове над четири буйни рекички с твърде високи скалисти брегове. По-нататък вдясно не може да се премине иначе освен само поединично по високи и извънредно тесни каменни мостове, каквито са построени при устията на рекичките, вливащи се в Марица. И тъй като скалите отляво над Марица са много високи и по-високи от тези вдясно, и са създадени от природата да държат под обстрел пътя, то ако те бъдат заети само с неколкостотин мъже и няколко малки оръдия, би могло да бъде задържана и най-голямата военна сила независимо от това, от какъв вид и характер е тя. Между предишния и този петия проход се отклонява надясно главният път за Сараево през Баня, Самоков, Тупница²³, Цестендил баня²⁴, Гридере, Паланка и Прищина. Когато се излезе от споменатия проход, се открива твърде широка равнина, заета само от ниви. Нататък до Пазарджик трябва да се преминат само 6 малки рекички или оризови трапища. Ако една армия не иска да дефилира бавно през тях, би могла чрез пионери да построи още няколко моста. За разполагането си на лагери извън проходите тя ще намери достатъчно място и всичко необходимо за това.

Що се отнася до повърхнината на страната между София и Пазарджик, то от двете страни на пъното трасе тя е покрита само с планини, обрасли с гори, между които се намират обаче доста хубави ливади и села. Също така в планините отдясно се копае много желязо. Малко вдясно се намира Рила планина, издигаща се непосредствено до другите планини, които се проточват далеч нататък към Далмация. Рила е покрита по всяко време на годината със сняг. Макар че аз не познавам страната по-далеч наляво и надясно от трасето, все пак от многото планини може да се заключи, че поне до Пазарджик поради затруднения подвоз през зимата една армия трудно може да пребивава. Освен това местните жители поради липса на транспорт (а такъв може да има към Сараево) обработват малко повече зърнени храни, отколкото са необходими за изхранването на самите тях.

Що се отнася до Марица, дотук тя може да се преминава с всякакви коне, а тук-там и пеша. Възможно е обаче тя да стане извънредно голяма от водите на дъждовете и снеговете.

Самият Пазарджик е разположен на Марица, над която минава дървен мост. Градът е почти толкова голям и странен, колкото и София, но има още повече и по-хубави дворци или господарски къщи. По диаметъра си е широк половин час и също така е открит като село.

На 9 юли пътувахме отляво край Марица надолу и минахме през Филипопол, където пак преминахме Марица. Понеже в града имаше чума, разположихме лагера си на 24 минути над него в открито поле. Преходът беше 5 ч. и 18 минути.

От Пазарджик до Филипопол е само равнина, покрита с ниви. Наляво от Марица тя се шири на 3 или 4 часа до планините. Надясно от тази река обаче тя е широка само един до един и половина часа. В тази област обаче има много трапове за вода, които са изкопани набързо за поливане на оризовите ниви. Поради това, като се започне от местата край Пазарджик насам, водата, която излиза от трапищата, се застоява и прави пътя съвсем лош и мочурлив, а с вонята си го прави доста нечист. Ето защо, ако една армия желает да лагерува сред тези селища, то поради липса на дървета тя ще трябва да се придържа по-близо до планините надясно от Марица. Град Филипопол на големина е приблизително колкото София. В старо време той е имал стени, които сега вече не се виждат. Оттам нататък Марица започва да става плавателна за кораби. Поради това по нея отгук до Адрианопол се прекарва много желязо и жито на салове, направени от заковани една за друга греди.

На 10 с. м. пътувахме от дясната страна на Марица по течението надолу и спряхме при рекичката Станимак²⁵. Оттам на 2 часа път надясно се намират градчето Станимок²⁶ и един голям манастир в планината Рупора²⁷. Пътуването продължи 1 час и 10 минути.

На 11 с. м. продължихме пътуването нататък по течението на Марица през с. Папазли²⁸ и спряхме при чешмата Али ага, която представя извор с чучури. Тя отстои на три четвърти час от Марица надясно. Преходът трае 4 часа и 25 минути.

На 12 с. м. минахме пред с. Нидервен или Ново махале²⁹, което отстои на 24 минути от предишния лагер, продължихме по-нататък през с. Каяли, Куручешма³⁰ и Семисче³¹ и веднага след това село разположихме лагера си. Преходът беше 4 часа и 53 минути.

На 13 с. м. беше почивен ден.

На 14 с. м. минахме през пазарното селище Узунзоева и градчето Харманли. При последното имаше хубав каменен мост и хан. Най-сетне спряхме до една хубава чешма край Марица. Преходът беше доста тежък и продължи 6 часа и 32 минути.

На 15 с. м. пътувахме през селото Хебице³² и спряхме отсам градчето Мустафа паша кюпри³³ край Марица. Там пак има един хубав каменен мост с 21 опори и дълъг 400 крачки над тази река. При този преход на половин час от лагера надясно от пътя в планината на три четвърти час разстояние се намира кастелът Марко³⁴. Той не е голям, но при все това се държи от гарнизон. Преходът беше 4 ч. и 33 минути.

На 16 с. м. беше почивен ден.

На 17 с. м. преминахме Марица и през споменатото градче

продължихме от лявата страна на реката надолу по течението ѝ, минахме край Текнехан и пристигнахме на четвърт час от Ек-мемкчиви[!] или при една чешма край Марица, където и спяхме. Преходът беше 3 ч. и 38 минути.

На 18 юли най-сетне пътувахме за Адрианопол, където влязохме в полупарадно облекло, както обичайно ставаше. Там за ношуване се разпределихме по къщите, които бяха доста лоши, но поради чумата нямахме възможност да избираме много. Преходът беше 1 ч. и 30 минути.

На 19 и 20 с. м. имахме почивни дни, през което време впрегатните животни бяха сменени наново.

От Филипопол до село Папазли, където разстоянието е 6 часа, от двете страни на Марица се простира една доста широка равнина, която от лявата страна на реката е по-широка, отколкото от дясната страна. И от двете страни тя се прорязва от няколко малки рекички, които идват от намиращите се далеч планини и се вливат в Марица. До Папазли гори се срещат твърде рядко, но от това място до тържището Узуншева продължават само ниски зарблени възвишения, покрити поредно с шубраци и ниви, прорязани от много малки рекички. Макар през лятото повечето от тях да пресъхват, те могат да създадат доста пречки на една армия, намираща се в бърз поход. Също така при споменатото последно тържище има едно пасище или ливада, дълго един час, през което при дъждовно време пътят трябва да е твърде лош. От Узуншева до Херманли поради многото падини пътят наново е лош, който при това не може да бъде заобиколен пак поради високите планини от двете му страни. Тук би трябвало да се държи сметка за един шестчасов преход. След това трябва да бъдат заети няколко високи планини, които се намират от дясна страна до самия път, сетне да се продължи по една линия с тамошната малка река на далечина половин час върху височината и после надолу до Марица, сетне да се премине тази река до планината от лявата ѝ страна, където Марица приема една малка река пак в себе си. Тази линия би могла да се отбранява срещу една доста голяма военна сила. Оттам чак до Адрианопол води път, който минава само през ниви, редуващи се с шубраци. Този път е доста хубав, ако не се вземе под внимание това, че, както обикновено, се пресича от доста много малки реки, които се появяват в повечето случаи при дъждове и са с дълбоко изкопани корита. Тъй като над всяка от тях има само по един мост, ще да е необходимо всякога да бъдат изпращани пионери напред. Що се отнася до лагерите, то такива могат да бъдат устроени по всички места. Що се касае пак до страната от тези места до Филипополи, то тя е далеч по-хубава, отколкото от този град назад. Освен това, макар че отстрани на места има планини, то те не са толкова високи и областта навсякъде е добре населена, както и обработена. Ето защо една армия в тази област може да се изхранва много по-добре, отколкото в земите назад. На раз-

стояние един час надясно от Хепипце и Мустафа паша кюпри се намира Карата или Черната планина, където се копае много желязо. В тази планина на разстояние един час от пътя се намира кастелът Марко, за който по изглед отдалеч не може да се каже много нещо.

Що се отнася до жителите на страната, то може да се каже, че в градчетата и тържищата се срещат само турци, но селата са населени най-вече с християни.

Адрианопол сам по себе си и сам за себе си е твърде голям и многолюден. Вътре в града има една стара кръгообразна стена, която на повечето места е срутена и застроена с къщи. От вътрешната ѝ страна или във вътрешния град живеят повечето християни и евреи. До града има един замък, или сарай на султана. Той има доста големи и просторни сгради, но най-вече естествени граднини. Непосредствено под Адрианопол в Марица се влива р. Тимоце³⁵, която тече през града. Поради това Марица е доста плавателна. Навсякъде около града има твърде много лозя, които обаче поради варовитата почва не са особено хубави.

На 21 юли потеглихме наново от Адрианопол и пътувахме до с. Хабса³⁶, където разположихме лагера си близо до селото. Преходът беше 4 ч. и 45 минути.

На 22 с. м. през селото Минареликий стигнахме до градчето Бабаески, където разположихме лагера си от тази страна на селището. Преходът беше 4 ч. и 7 минути.

На 23 с. м. минахме през Бабаески, което беше доста малко селище, и през градчето Бургаз, зад който наново спряхме. Преходът беше 3 ч. и 47 минути.

Бургаз е един от най-хубавите малки градове, има хубави господарски къщи. Оттук морето е на още един ден път, а до него е само равнина.

На 24 с. м. беше почивен ден и там хората от мисията започнаха да се разболяват от треска.

На 25 с. м. спряхме на лагер при градчето Кариширан, където има малък сарай за султана. Преходът беше 3 ч. и 10 минути.

На 26 с. м. спряхме непосредствено зад градчето Чорлу, което в старо време е имало крепостна стена, но тя сега е съвсем срутена. Оттам се вижда морето. Преходът беше 3 ч. и 47 минути.

На 27 с. м. пътувахме до с. Куникли. Преходът беше 2 ч. и 45 минути.

На 28 с. м. пътувахме още 2 часа покрай морето, където стигнахме до гр. Силиврай или Силиврия. Преходът беше 4 ч. и 3 минути.

На 29 с. м. — почивен ден.

Силиврия се намира на една височина или на високия морски бряг. Има стара крепостна стена с доста порутени кули. Градът вътре е твърде пуст и е населен предимно от християни и евреи. Истинският град е разположен извън стените и е населен изцяло с турци. Там има и пристанище, където обаче не могат да влизат

особено големи кораби поради плитчината на морето. Преходът беше 5 ч. и 7 минути.

На 30 юли пътувахме край брега на морето и минахме селата Биватос и Галос. В тях двете има дървени кули срещу морски разбойници. Нашият лагер бе разположен от тази страна на Понте гранде или Бююкчекмедже. Преходът беше 5 ч. и 7 минути.

На 31 с. м. един морски залив при Понте гранде и през намиращите се оттатък селища стигнахме градината на великия везир, минахме и край селото Харамидере, сетне през Понте пиколо и селищата там. Най-сетне стигнахме до вилата Хазнадарчифлик, която принадлежи на сегашния турски посланик във Виена. Поради чумата в Константинопол спряхме там на три четвърти час от чифлика и на половин час от морето. Преходът беше 5 ч.

Така че пътуването от Белград до Константинопол, измерено в конски ход, е 162 часа и 48 минути.

Пътят от Адрианопол до Константинопол сам по себе си е доста хубав, ако не се вземе предвид това, че на всеки четвърт или половин час той се пресича от много реки, които текат отляво надясно през пътя и се вливат в морето. Поради това пътят ту се изкачва нагоре, ту се спуска надолу. Освен това при все това, че повечето от тези рекички лятно време пресъхват, всяка една от тях с течение на времето и поради дъждовете е изкопала дълбоки обрасли корита и е образувала долини. От Адрианопол до Константинопол такива реки има 85. Над тях в повечето случаи има мостове, а и настрани от тях може да се мине на коне или с коли.

Да се запомни добре: От село Галос на морето, където се вижда една порутена дървена кула, по протежението на главния път през Понте гранде и Понте пиколо до Константинопол върви един каменен път, който обаче е твърде тесен и не се използва освен в лошо време.

Страната между споменатите два града е покрита, доколкото може да се види наляво и надясно, само с ниви, обработвани от много села. Горите и пасищата са твърде оскъдни. На 9 часа разстояние от Адрианопол човек не среща нито храсти, нито дърветата. Селата тук са населени от турци, работата обаче извършват почти изцяло гърци и други християни, които идват отдалеч, за да припечелят пари. През лятото дъждовете в тази област са доста оскъдни, но от средата на септември до началото на годината ще да е толкова по-влажно.

Така че, ако една армия трябва да дойде в тази страна, то това трябва да стане най-късно през месец юни, за да може да се снабди навреме с фураж, защото през юли се ожънва всичкото жито. То се утърква на полето с волове или коне с дикани, върху които са забити множество кремъци като зъби или куки, така че сламата става съвсем неизползуваема. Житото се продава отчасти в града, отчасти на морето. Така че, ако житото или плодовете са прибрани от полето, една армия не би могла да се изхранва.

Двата моста над морските заливи или ръкави, именно Понте гранде и Пиколо, би трябвало също да се вземат под внимание при преминаването. Те биха могли да бъдат заобиколени отляво горе по възвишенията, за които обаче не може да се научи нищо сигурно чрез разпитване. В околностите на Константинопол има малко села, но доста много чифлици, или турски господарски имения, на които принадлежат нивите от околността.

За се запомни добре: В тези чифлици, или къшкове, има доста хубави и големи дървета — кипариси, нарове, смокини и други такива, които растат съвсем диво.

¹ В ръкописа Paragin u Raschanae — дн. гр. Парачин и с. Ражан.

² Krotzka — дн. гр. Гроцка, източно от Белград.

³ Colar — дн. с. Колари, южно от Смедерево.

⁴ Дн. Смедеревска паланка.

⁵ В ръкописа Perttoakin — вероятно Парачин.

⁶ Deviba Kerdan(!) — силно изопачено предадено местно име; неуточнено.

⁷ Morava Pal. — вероятно се отнася за дн. Чуприа на р. Морава.

⁸ Село Кутина се намира южно от Нишка баня, а южно от Бела паланка са селата Долна и Горна Коритница.

⁹ Дн. Бела паланка.

¹⁰ Названието на тази река — Бушонци, Бузоници, не може да се уточни.

¹¹ Черневиц брег — не може да се идентифицира сигурно. В този район има с. Червен брег, северозападно от Бела паланка, вероятно дн. Крупац, и с. Червеничево, югоизточно от същия град, дн. с. Црноклище.

¹² Ешевици — проходът Ежевица между Цариброд и Драгоман.

¹³ Сливник — така е предадено името на Сливница.

¹⁴ С. Обеля, дн. влязло в рамките на Голяма София.

¹⁵ Вероятно с. Луково в Искърския пролом, община с. Реброво.

¹⁶ В ръкописа името е записано Grablian — с. Горубляне, дн. част от голяма София.

¹⁷ С. Вакарел, източно от София.

¹⁸ В ръкописа Porta Trajani.

¹⁹ В ръкописа Bagna — Костенец баня, дн. гр. Костенец.

²⁰ В ръкописа Jabrowits — вероятно с. Габровица, Пазарджишки окръг.

²¹ Къздервент, дн. с. Момин проход, Софийски окръг.

²² Саранбей, дн. гр. Септември.

²³ Дупница, старото име на гр. Станке Димитров.

²⁴ Кюстендил баня, гр. Кюстендил.

²⁵ Става дума за дн. Чепеларска река.

²⁶ Станимака, дн. гр. Асеновград.

²⁷ Така вероятно е предадено името Рупчос, название на една част от Средните Родопи, западно от Чепеларската река.

²⁸ Папазлии, дн. с. Поповица, Пловдивски окръг.

²⁹ Вероятно Дервент, дн. с. Дебър, Пловдивски окръг.

³⁰ Дн. с. Горски извор; Каялии е дн. с. Филево, Хасковски окръг.

³¹ Тур. название на българското с. Клокотница, Хасковски окръг.

³² Хебипче, дн. с. Любимец между Харманли и Свиленград.

³³ Дн. Свиленград.

³⁴ Не е възможно да се идентифицира.

³⁵ Очевидно така е предал авторът името на р. Тунджа.

³⁶ Гр. Хавса между Одрин и Бабаески.